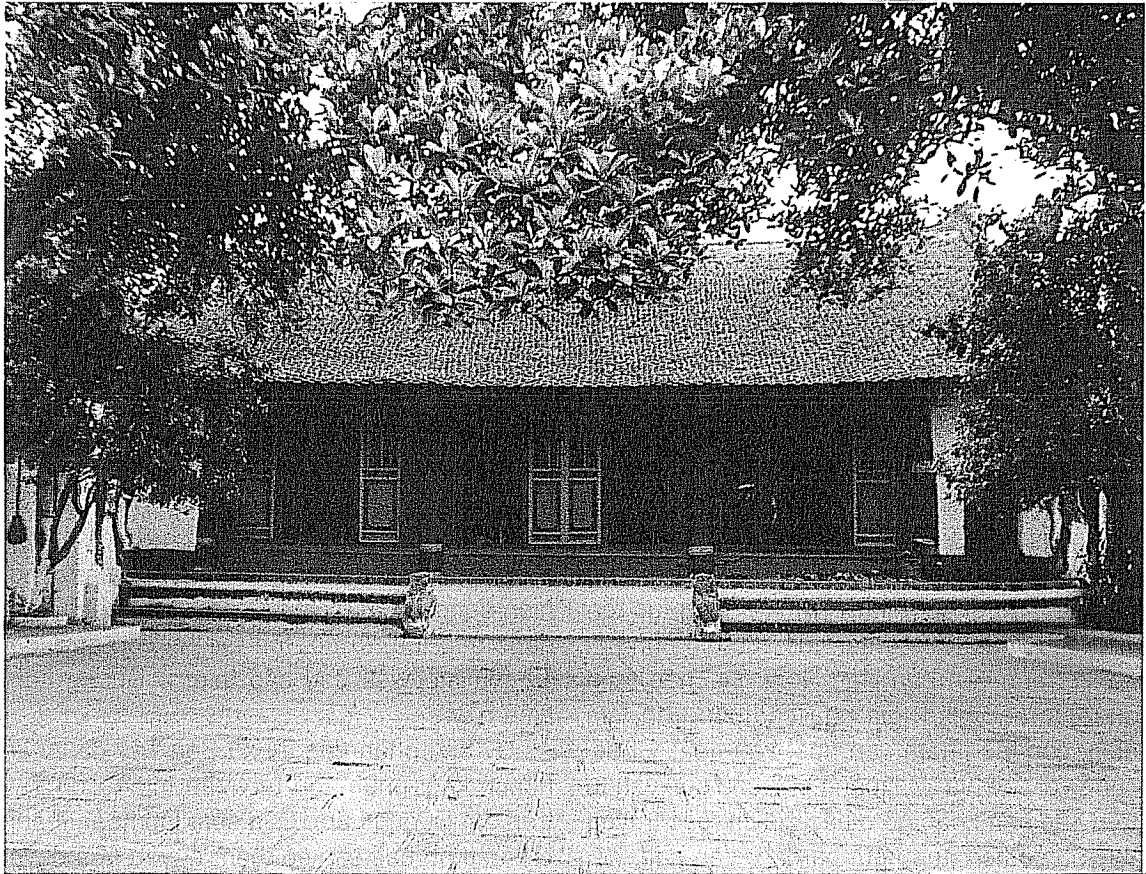

BẢO TỒN VÀ PHÁT HUY DI SẢN VĂN HOÁ LÀNG CỔ Ở ĐƯỜNG LÂM

ĐẶNG VĂN TU*

Phủ thờ Bà Chúa Mía, Đường Lâm - Ảnh: Minh Tâm

Đường Lâm - một làng cổ nổi danh, tên nôm là Kẻ Mía. Xã Đường Lâm gồm 9 thôn, trong đó làng cổ ở Đường Lâm được xác định là làng Mông Phụ. Các làng Cam Thịnh, Đông Sang, Đoài Giáp, Cam Lâm nằm trong không gian văn hoá làng cổ này.

* GIÁM ĐỐC SỞ VĂN HÓA - THÔNG TIN HÀ TÂY

Năm 2005, Sở Văn hoá - Thông tin Hà Tây đã lập hồ sơ về làng cổ ở Đường Lâm và đã được Bộ trưởng Bộ Văn hoá - Thông tin ra Quyết định số 77/2005/QĐ - BVHTT ngày 28/11/2005, xếp hạng di tích quốc gia làng cổ ở Đường Lâm. Sau phố cổ Hội An, phố cổ Hà Nội (di tích phố cổ đô thị), thì Đường Lâm là

làng cổ đầu tiên trong cả nước được xếp hạng di tích quốc gia.

Có thể nói, không ở đâu như ở xã Đường Lâm còn hội đủ các giá trị văn hoá của làng cổ Việt Nam, trên bất kỳ phương diện nào thì nơi đây vẫn là một làng cổ tiêu biểu nhất của Hà Tây và của cả nước

Về lịch sử, xuyên suốt các thời kỳ, Đường Lâm là một vùng đất cổ có quá trình hình thành và phát triển liên tục. Không ở đâu như Đường Lâm, xưa là đất hai vị vua anh hùng dân tộc: Phùng Hưng và Ngô Quyền, rồi Thám hoa Giang Văn Minh, một nhà ngoại giao lỗi lạc, đồng thời nơi đây cũng là quê hương của nhiều nhân vật nổi tiếng khác trong lịch sử.

Đối với di sản văn hoá vật thể, Đường Lâm có 21 di tích, bao gồm đình, chùa, đền, miếu, nhà thờ họ, phủ thờ, lăng mộ... Trong đó, có 10 di tích được xếp hạng di tích quốc gia và cấp tỉnh, mà chùa Mía đã nằm trong danh mục di tích được đề nghị xếp hạng là di tích quốc gia đặc biệt. Ngoài ra, còn có hàng trăm ngôi nhà cổ được xây cất bằng chất liệu đá ong, rất đặc trưng của xứ Đoài, tập trung ở các làng Mông Phụ, Đông Sàng, Cam Thịnh, Đoài Giáp. Cổng làng Mông Phụ cũng là một trong những cổng làng có niên đại sớm ở Hà Tây. Ngoài ra còn có những cổng xóm, cổng nhà có giá trị độc đáo về kiến trúc và nghệ thuật dân gian.

Về di sản văn hoá phi vật thể: Đường Lâm còn bảo lưu được nhiều lễ hội, phong tục tôn vinh các vị anh hùng dân tộc, lưu giữ hơn hai nghìn trang văn bản Hán Nôm ghi chép thần phả của các làng, gia phả các dòng họ, gia đình, các tác phẩm văn học, văn hoá, y học, cùng với các bia ký, hoành phi, câu đối, văn tự trên các bản khắc gỗ ở các di tích, các truyền thuyết, cổ tích, tục ngữ, ca dao, dân ca... hết sức phong phú về mảnh đất con người, quê hương Đường Lâm trong các thời kỳ lịch sử.

Về môi trường cảnh quan sinh thái: Tụ cư trên vùng đất trung du, những quả đồi thấp nối tiếp nhau như bát úp nổi vùng đồi gò với ngọn chủ sơn Ba Vì, tạo cho Đường Lâm có cảnh quan, môi trường sinh thái đẹp, gắn với những địa danh mang tính huyền thoại, như đồi Gươm, đồi Hồ Gầm..., những truyền thuyết về Phùng Hưng, Ngô Quyền và các thời kì trong lịch sử. Từ xa xưa, Đường Lâm đã được mệnh

danh là đất địa linh nhân kiệt...

Ở Đường Lâm có nhiều cây cổ thụ hàng trăm năm tuổi. Độc đáo nhất là dạng duối cổ, tương truyền là nơi buộc voi ngựa từ thời Phùng Hưng, Ngô Quyền. Cũng phải kể đến những đặc sản và nhiều nghề truyền thống của Đường Lâm đã đóng góp những sản vật độc đáo như cây mía de (xưa) dùng làm đường, mật; cơm phở Mía; giống gà Mía nổi tiếng...

Do vậy, việc bảo tồn và phát huy di sản văn hoá ở Đường Lâm cho xứng với vị thế của làng, phục vụ cho phát triển kinh tế - xã hội, gắn văn hoá với du lịch của địa phương và của tỉnh là một yêu cầu cấp thiết, có ý nghĩa hết sức quan trọng, góp phần xây dựng và phát triển nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc.

Bảo tồn và phát huy di sản văn hoá ở Đường Lâm cần tập trung vào các lĩnh vực sau:

1 - Bảo tồn di sản văn hoá vật thể

Trong những năm vừa qua được sự quan tâm của Bộ Văn hoá - Thông tin, của Tỉnh uỷ, Ủy ban nhân dân tỉnh, trong chương trình hợp tác giữa tỉnh Hà Tây và thành phố Hà Nội, một số di tích ở Đường Lâm đã được đầu tư bảo tồn, tu bổ cơ bản như chùa Mía, đền thờ Phùng Hưng, Ngô Quyền, lăng Ngô Quyền, đình Mông Phụ. Song, số di tích đã được xếp hạng hoặc chưa được xếp hạng ở địa phương, hiện đang xuống cấp nghiêm trọng, vẫn chưa được bảo tồn, tu bổ, tôn tạo thì còn quá lớn. Đây là một yêu cầu cấp thiết ở Đường Lâm hiện nay.

Ủy ban nhân dân thị xã Sơn Tây đã có kế hoạch khôi phục, tôn tạo Văn miếu Sơn Tây trên đất Đường Lâm. Cần sớm lập/hoàn thành dự án trình các cấp có thẩm quyền phê duyệt (các di tích khác cũng vậy). Trên cơ sở đó, huy động các nguồn vốn, cùng với đầu tư của nhà nước, thực hiện xã hội hoá để bảo tồn di tích ở Đường Lâm.

Từ năm 2000 đến nay, thực hiện chương trình hợp tác được ký kết giữa Cục Di sản văn hóa (Bộ Văn hóa - Thông tin) với Cục Tài sản văn hóa Nhật Bản, Cục Di sản văn hoá, Viện Nghiên cứu Kiến trúc (Bộ Xây dựng) cùng với Cục Tài sản văn hoá, Trường Đại học Nữ Chiêu Hoà của Nhật Bản đã tiến hành khảo

sát, nghiên cứu, thống kê được hơn 800 ngôi nhà cổ, trong đó đã đo vẽ được hơn 400 ngôi, ở các làng Mông Phụ, Cam Thịnh, Đông Sàng... Qua đó đề xuất các phương án bảo tồn, tạo cơ sở cho Sở Văn hoá - Thông tin làm hồ sơ xếp hạng di tích quốc gia làng cổ ở Đường Lâm.

2 - Bảo tồn di sản văn hoá phi vật thể

Trên cơ sở kết quả nghiên cứu sâu tằm một cách có hệ thống di sản văn hoá phi vật thể ở Đường Lâm của Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội vừa qua, cùng với các công trình nghiên cứu, sưu tập trước đây, cần phải phục dựng lại đời sống văn hoá tinh thần xuyên suốt các thời kì lịch sử ở Đường Lâm, tái hiện phong tục tập quán, tổ chức lễ hội, các hình thức sinh hoạt văn hoá dân gian, văn hoá ẩm thực đặc trưng truyền thống của Đường Lâm. Trước mắt, cần biên soạn, xuất bản các công trình nghiên cứu, sưu tằm, làm đĩa VCD thuộc các lĩnh vực, để làm tài liệu nghiên cứu, bảo tồn và lưu giữ lâu dài. Những công việc này cũng phải được đầu tư xứng đáng, có vị trí quan trọng như bảo tồn di sản văn hoá vật thể.

3 - Bảo tồn môi trường sinh thái, cảnh quan thiên nhiên

Cùng với việc bảo tồn văn hoá vật thể, phi vật thể, phải tiến hành bảo tồn cảnh quan, môi trường, sinh thái, các loài gen quý như gà Mía, loài duối cổ và các cây cổ thụ ở địa phương, đồng thời trồng mới các loài cây nội sinh phù hợp, phục vụ cho việc giữ gìn môi trường sinh thái ở Đường Lâm. Và, cũng phải xem đây là việc bảo tồn di sản văn hoá, cần được tiến hành một cách đồng bộ.

4 - Xây dựng các công trình văn hoá mới ở Đường Lâm

Là những người làm công tác văn hoá thông tin, chúng tôi luôn mong ước, trong sự nghiệp đổi mới phát triển của đất nước, các di sản văn hoá của dân tộc được bảo tồn cho xứng với truyền thống văn hoá của dân tộc mà các thế hệ ông cha đã đổ mồ hôi, xương máu, nước mắt tạo dựng nên. Đồng thời, chúng tôi cũng mong muốn có những công trình văn hoá mới mang tầm cỡ ghi dấu ấn thời đại, làm cho dòng chảy văn hoá của dân tộc liên tục phát triển. Hơn nữa, các công trình văn hoá mà cha ông ta đã xây dựng ở Đường Lâm còn lại đến

ngày nay, do điều kiện lịch sử trước đây, nhìn chung còn nhỏ bé, chưa xứng với vị thế của các vị anh hùng dân tộc, của quê hương Đường Lâm. Do vậy, việc xây dựng các công trình văn hoá mới nhằm tôn vinh lịch sử, các bậc anh hùng dân tộc, kết tinh các giá trị văn hoá ở Đường Lâm hiện nay, phục vụ đời sống tinh thần của nhân dân và phát triển du lịch là rất cần thiết, có ý nghĩa vô cùng quan trọng. Vấn đề đặt ra là, việc xây dựng các công trình mới cần phải được nghiên cứu một cách nghiêm túc, khoa học, đảm bảo sự hài hoà giữa các giá trị văn hoá truyền thống và hiện đại, giải quyết thoả đáng mối quan hệ giữa bảo tồn và phát triển.

Với nhận thức đó, Sở Văn hoá - Thông tin Hà Tây nhất trí cao với chủ trương, trên cơ sở quy hoạch đảm bảo sự hài hoà giữa yêu cầu bảo tồn và phát triển văn hoá, cần xây dựng ở Đường Lâm những công trình văn hoá mới xứng đáng với vị thế của Đường Lâm.

Sở văn hoá - Thông tin Hà Tây ủng hộ đề xuất một dự án xây dựng công trình văn hoá Văn Thánh Đường Lâm và đặc biệt là đề xuất của Viện Sử học Việt Nam, của các nhà nghiên cứu lịch sử và văn hoá về việc xây dựng ở Đường Lâm nhà Thái Miếu để tôn thờ, tôn vinh các bậc danh nhân, đặc biệt là Ngô Quyền, cho xứng đáng với vị thế của ông, người anh hùng dân tộc đã đem lại nền độc lập, tự chủ cho nước nhà, mở ra một kỷ nguyên mới, chấm dứt hàng nghìn năm đô hộ của phương Bắc.

Bộ Văn hoá - Thông tin đã xếp hạng di tích quốc gia làng cổ ở Đường Lâm. Cũng như phố cổ Hội An, phố cổ Hà Nội, công tác quản lí việc xây dựng nhà ở, các công trình nằm trong khu vực bảo vệ và không gian cảnh quan của làng cổ là một nhiệm vụ có ý nghĩa đặc biệt quan trọng. Quá trình đô thị hoá nông thôn đang diễn ra mạnh mẽ hiện nay, đã tác động tiêu cực rất lớn đến việc bảo tồn và phát huy làng cổ. Sẽ không còn làng cổ nữa nếu như chúng ta quản lí xây dựng không chặt chẽ, để cho các ngôi nhà cao tầng bê tông cứ ngày ngày mọc lên, trong khi các ngôi nhà cổ thì ngày càng xuống cấp, mai một, khiến không gian văn hoá của làng cổ bị phá vỡ. Các nhà nghiên cứu, các nhà khoa học, nhất là các chuyên gia của Nhật Bản tâm huyết với làng

Điểm tiếp khách của đình Mông Phụ- Ảnh: Anh Dũng

cổ ở Đường Lâm vô cùng quan ngại trước thực tế này.

Bảo tồn làng cổ ở Đường Lâm có rất nhiều công việc phải làm, trước mắt là: Ủy ban nhân dân thị xã Sơn Tây phải hoàn thiện, sớm công bố quy định bảo tồn làng cổ, quản lý xây dựng ở Đường Lâm, tổ chức cho nhân dân học tập, tự giác, nghiêm túc thực hiện quy định này. Nhân dân Đường Lâm đã tạo dựng nên những giá trị làng cổ, thì cũng chính nhân dân phải tự giác bảo vệ làng cổ của mình. Đây là yếu tố quyết định thành công của việc bảo tồn làng cổ ở Đường Lâm.

Để tổ chức thực hiện bảo tồn, phát huy làng cổ ở Đường Lâm, cần thành lập ngay Ban quản lý di tích làng cổ, gồm những chuyên viên, cán bộ có trình độ chuyên môn nghiệp vụ, thuộc các lĩnh vực có liên quan, để triển khai các nhiệm vụ trước mắt và lâu dài.

Nhiệm vụ đầu tiên của Ban quản lý di tích làng cổ ở Đường Lâm là phải phối hợp với các ngành hữu quan ở tỉnh và trung ương sớm hoàn thành quy hoạch tổng thể bảo tồn, tôn

trở lại làng cổ ở Đường Lâm từ 2006 - 2020. Trên cơ sở đó, tranh thủ các nguồn lực, bao gồm đầu tư của Nhà nước, thực hiện xã hội hoá, huy động nguồn lực của nhân dân, tranh thủ các nhà đầu tư ở trong và ngoài nước cho làng cổ ở Đường Lâm.

Làng cổ ở Đường Lâm đang mở ra một triển vọng lớn. Bộ Văn hoá - Thông tin, các tổ chức văn hoá và các nhà khoa học, các nhà nghiên cứu của Nhật Bản rất ủng hộ và sẽ giúp đỡ chúng ta khuyến nghị với UNESCO công nhận làng cổ ở Đường Lâm là di sản văn hoá thế giới. Kết quả sẽ tùy thuộc vào trách nhiệm của các cấp uỷ Đảng, chính quyền, các ban, ngành, đoàn thể và nhất là sự nhận thức, tự giác bảo tồn làng cổ của nhân dân Đường Lâm. Công việc phải bắt đầu ngay từ hôm nay, dẫu có muộn nhưng vẫn còn kịp.

Chúng ta kì vọng di tích quốc gia làng cổ ở Đường Lâm sẽ trở thành di sản văn hoá thế giới./.